

ביטול אירוע בתקופת הקורונה

מבוא

שמי אברהם פרידמן ואני לומד בכיתה ח' בישיבת אמי"ת בלבב שלם ירוחם. כאשר אמרו לי על התחרות נזכרתי במקרה שקרה לי ומיד אמרתי שאני אכתוב עליו.

חגגתי בתחילת השנה בר מצווה. חצי שנה לפני האירוע סגרנו עם בעל אולם לתאריך המתוכנן ושילמנו מקדמה של 5,000 שקל. לאחר חצי שנה פרצה מגפת הקורונה והיה סגר כללי בארץ, שבתוכו חל איסור על פתיחת אולמות וקיום אירועים, ואז התעורר ויכוח בין הורי לבעל האולם. בעל האולם טען שמגיע לו כסף על האירוע ודמי ביטול כי הוא עשה את כל ההכנות שהיה צריך לעשות, ואילו הורי טענו שלא רק שהם לא צריכים לשלם אלא בעל האולם צריך להחזיר להם את המקדמה של ה-5,000 שקל. במאמר אנסה לברר האם הורי צריכים לשלם על ההוצאות של האירוע ודמי ביטול, או לא לשלם ולא לקבל חזרה את המקדמה, או לא לשלם ולקבל את המקדמה חזרה.

חלק א – במצב רגיל

כדי להבין מי צריך לשלם למי, צריך לראות את הגמרא במסכת בבא מציעא¹: אבל התחילו במלאכה - שמין להן מה שעשו. כיצד? קבלו קמה לקצור בשני סלעים, קצרו חציה, והניחו חציה; בגד לארוג בשני סלעים, ארגו חציו והניחו חציו - שמין להן את מה שעשו. היה יפה ששה דינרים - נותן להן סלע, או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים. על פי הגמרא נראה שתלוי מה הפועל עשה בפועל. במקרה שלנו, שהפועל עשה את כל מה שהיה אמור לעשות, לכאורה לפי הגמרא הפועל יקבל תשלום מלא. רש"י מסביר² שזה תלוי במזלו של מי גרם (ולכן במכת מדינה בעל הבית לא ישלם לפועל).

לעומת זאת הרא"ש³ נוקט בכלל הידוע "המוציא מחברו עליו הראיה", ולכן הפועל צריך להוכיח שמזלו של בעל הבית גרם, ואם לא, הוא מפסיד את הכסף. לכאורה אין הבדל בין דעת הרא"ש לדעת רש"י, שהרי שניהם סוברים שהדבר תלוי במזלו של מי גרם, אז במה בדיוק שונה שיטת הרא"ש? אלא הנפקא מינה תהיה במקרה שבעל הבית שילם מקדמה. לפי הרא"ש, בעל הבית לא ישלם את שאר הכסף והפועל יישאר עם המקדמה, כי המוציא מחברו עליו הראיה שמזלו של השני גרם. יוצא מכאן, שעל פי רש"י, ההורים שלי היו אמורים לשלם את כל הסכום. ועל פי הרא"ש, ההורים שלי לא ישלמו לבעל האולם שאר ההוצאות ודמי ביטול, אבל גם לא יוכלו לדרוש את המקדמה בחזרה.

כל האמור הוא במצב רגיל, ללא תנאים יוצאי דופן. במקרה שלנו הביטול קרה בגלל הקורונה, שגרמה לשינוי קיצוני בחיים הרגילים, דבר שלא היה צפוי כלל. כדי לדעת מה הדין צריך לברר האם הקורונה נחשבת מכת מדינה.

חלק ב - האם הקורונה היא מכת מדינה

כדי לדעת האם הקורונה היא מכת מדינה אנו צריכים לדעת מה הקריטריונים של מכת מדינה.

לפי דברי הגמרא⁴ נראה שמכת מדינה היא אירוע, שבאזור שלו קרה אותו דבר לרוב האנשים (רובא דבאגא).

הש"ך⁵ אומר שצריך לדעת שגם גזרת מושל נחשבת מכת מדינה. לעומת המהרי"ל⁶ שאומר שגזרת מושל היא מכת מדינה רק כשהיא פוגעת בכולם, ורק בחולי מספיק רוב. הש"ך חולק ואומר שגם בגזרת מושל מספיק רובא דבאגא כדי שתחשב מכת מדינה. במקרה שלנו, גזרת השלטון פגעה בכל התושבים, בגלל ההגבלה על כל האירועים, ולכן לפי שניהם ניתן להחשיב את המצב כמכת מדינה. לפי הגמרא נראה שמכת מדינה היא מכה שבה הפגיעה היא בגוף הדבר. לפי זה, אולי ניתן לומר שהקורונה נחשבת מכת מדינה רק אם רוב התושבים ידבקו ח"ו, או אם כל האולמות היו יוצאים מכלל שימוש. אולם הטי"ז⁷ שמביא את שיטת המהר"ם מרוטנבורג שאומר: שמכת מדינה כוללת גם

¹ בבא מציעא דף עו עמוד ב

² שם

³ שם

⁴ בבא מציעא דף קה עמוד ב - קו עמוד א

⁵ שו"ע סימן שלד סעיף קטן ג

⁶ שם בש"ך

⁷ ט"ז סימן שלד סעיף קטן א

סיבה היצרנית כמו גזרת המושל. במקרה שלנו, נראה שמדובר בגזרת המושל, כי ב"ה לא נדבקו רוב התושבים, האולם קיים, האורחים קיימים, שום דבר לא נפגע פיזית, ומה שמונע זה רק גזירת המושל שיש סגר ומגבלות על התקהלות והאיסור לקיים אירועים.

לפי דברי הטי"ז ההגדרה של מכת מדינה זה משהו כללי שאי אפשר לתלותו לא במזלו של בעל הבית ולא במזלו של הפועל. לפי זה, ברור שהקורונה היא מכת מדינה.

קצות החושן מציע פשרה⁸: שאם המכה הייתה בגוף הדבר כמו שמצוין בגמרא⁹ שהבאנו אז מספיק שברוב המקרים באותו מקום קרה אותו דבר, ואם הפגיעה היא לא בגוף הדבר זה צריך להיות כללי כלומר בכל המקרים ולא רק ברוב. לפי זה, מכיון שאין פגיעה באולמות עצמם, אבל על כולם חלה גזרת המושל, הקורונה נחשבת מכת מדינה.

הרב אשר ויס אומר¹⁰ שלדעתו סברת קצות החושן היא לא סברה. למה? כי ממאי נפשך אם זה מכת מדינה זה מכת מדינה, כלומר שמכיוון שמדובר על פגיעה כללית במדינה, ולא משהו שנובע מתנאים פרטיים של בעל הבית או הפועל (בעל האולם וההורים שלי), זו נחשבת מכת מדינה, גם אם באולמות מסוימים היו מתירים לקיים אירועים (אולי כוונת ר' אשר וייס לומר שסברת קצוה"ח שמביא שם שאם הפגיעה היא באנשים אז מתחשבים גם במיעוט, איננה נוגעת לעניינינו, שהרי אצלינו לא האנשים נפגעו ולא האולמות אלא הכל עומד וקיים ולכן חילוק זה אינו).

הרמ"א אומר¹¹ בשם מהר"ם פדובה ורוב האחרונים שההגדרה של מכת מדינה זה משהו כללי ולא אישי שפגע באוכלוסייה בצורה כלשהי וכולם מנועים מלעשות את מלאכתם. גם לפי הרמ"א נראה שהקורונה נחשבת מכת מדינה.

עד כאן דיברנו על הגדרת המושג "מכת מדינה". עכשיו נעבור להגדיר את המושג "מגפה".

מגפה - ההגדרה של מגיפה כפי שניתן לראות מהמשנה¹² היא שלושה מתים ביום במשך שלושה ימים רצופים¹³. צריך לעיין האם הקורונה היא אכן מגפה לפי הקריטריון הזה, אמנם כמו שראינו מקודם מכיוון שיש בקורונה גזרת מושל, שהיא מכת מדינה כאמור לעיל, הקורונה היא מכת מדינה למרות שהקריטריונים של מגפה אולי לא קיימים בה.

לסיכום: לפי רוב הפוסקים מכת מדינה היא שבאזור שלו קרה אותו מקרה לרוב האנשים. (רובא דבאגא). וכמובן גזרת מושל היא גם מכת מדינה. על פי זה, השוכר (המשפחה) פטור מלשלם ולא צריך להחזיר למשכיר (בעל האולם) על כל מה שהוציא כבר (עובדים, קייטרינג).

חלק ג – המקדמה

בחלק ב ראינו שהשוכר (ההורים שלי) פטור מלשלם למשכיר (בעל האולם). אמנם במקרה שלנו השוכר שילם מקדמה למשכיר, ויש לדון האם השוכר זכאי לקבלה בחזרה או שהמקדמה תישאר אצל המשכיר.

הרמ"א¹⁴ פסק: "נשרף הבית, דינו כנפל (מקורו הוא ממרדכי פרק האומנין ותשובת מיימוני דמשפטים סימן מ"ז). נשרף כל העיר, הוי מכת מדינה ומנכה לו מן שכירותו מה שלא דר בו, בין הקדים לו שכרו או לא (שם במרדכי ושם בתשובת מיימוני דמשפטים). המשכיר בית לחבירו והוא נפל, אדעתא דלבנותו (על דעת לבנות אותו), הוא מוגיר ליה (כלומר המשכיר חייב להשכיר לו בית עד שהבית יהיה בנוי, ומקורו בב"י סוף פרק השואל)".

⁸ על סימן שכ"ב סעי' א'

⁹ בבא מציעא דף קה עמוד ב עד קו עמוד א

¹⁰ שיעור על שכר מלמדים

¹¹ שו"ע סימן שלד

¹² עיין במשנה מסכת תענית פרק ג משנה ד עיין מה זה דבר

¹³ טור סימן תקע"ו ז"ל של השו"ע אורח חיים הלכות תענית סימן תקעו סעיף ב - וכן (ב) על [ב] הדבר. איזהו דבר, עיר שיש בה ת"ק רגלי ויצאו ממנה (ג) שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום א' או בד' ימים, (ד) אין זה דבר. היו בה אלף ויצאו ממנו ששה מתים בג' ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים, אין זה דבר

¹⁴ סימן ש"ב סעיף יז

כלומר שבמקרה כמו שלנו שהשוכר לא השתמש בבית/באולם השוכר זכאי לקבל את המקדמה בחזרה כדברי הרמ"א¹⁵ מנכה לו שכרו בין הקדים לו שכרו או לא.

יש לדון האם הדין הוא לפי הרמ"א רק במקרה שבו הפגיעה בגוף הבית, כלומר שהאולם עצמו, נפגע או גם בפגיעה חיצונית שלא מאפשרת שימוש באולם למרות שהאולם קיים.

הט"ז¹⁶ אומר: שבמקרה שבו הפגיעה היא לא בגוף הבית כל הנזקים יפלו על המשכיר.

הש"ך¹⁷ אומר: שאם השוכר שילם מראש דמי שכירות המשכיר צריך להחזירם חלקית, כלומר שהמשכיר ישאיר אצלו רק דמי שכר של פועל בטל (השכר שאדם מוכן לקבל כדי להתבטל מעבודה למרות שמרויח פחות).

לפי המחנה אפרים¹⁸: במקרה שנשרפו בתי העיר הדין הוא כפי שפסק הרמ"א¹⁹ שהשוכר זכאי להחזר, אבל במקרה שהתייבש הנהר ואין יכולת להוביל דרך הנהר אזי השוכר אינו זכאי להחזר. שורש הדין הוא האם השוכר ממלא את חלקו בהסכם (ולא כאן המקום להאריך בשיטה זו והרוצה לעיין יעיין בהלכות שכירות סימן ז).

לסיכום: להלכה דעת המחנה אפרים לא מתקבלת מכיוון שלפי הגמרא אין הבדל האם הפגיעה היא בגוף הדבר או לא ויודעים שאין חילוק בין הדברים לפי שהגמרא משווה בין שמיטה לשידפון וכך פסק גם הרמ"א²⁰ בבירור לגבי נשרפו בתי העיר וכפי שנראה מדעת רש"י²¹ בפשטות בבבא מציעא.

חלק ד – שאלת רב

בשאלת רב שעשיתי עם מורנו ורבנו הרב חיים דרוקמן שליט"א אמר הרב: במקרה רגיל שבו לא התקיים אירוע מאונס כלשהו הולכים לפי ההסכם שנחתם בין שני הצדדים, ואם לא נאמר בהסכם על מקרה של אונס הולכים לפי מנהג המדינה. אבל בגלל הקורונה, שהיא ללא ספק מכת מדינה בעל האולם יחזיר את המקדמה למשפחה, בתנאי שבאותו רגע שנודע למשפחה על הסגר כלומר שבוע שבועיים לפני האירוע המשפחה תתקשר לבעל האולם ותגיד לו שיהיה סגר באותו זמן שבו הם קבעו את האירוע, ואז יקבלו בחזרה את הכסף. גם אם נאמר בחוזה או בהסכם שהם חתמו שיש דמי ביטול המשפחה לא תצטרך לשלם ובעל האולם יחזיר את הכסף של המקדמה.

לסיכום

בתחילת המאמר ראינו מה הדין במקרה רגיל שבו מאונס כלשהו השוכר לא השתמש במה שהמשכיר הביא לו. על פי רש"י, ההורים שלי היו אמורים לשלם את כל הסכום. ועל פי הרא"ש, ההורים שלי לא ישלמו לבעל האולם שאר ההוצאות ודמי ביטול, אבל גם לא יוכלו לדרוש את המקדמה בחזרה. בהמשך ראינו מה הדין במכת מדינה ודנו בסוגיה של גזרת מושל, אם הוה מכת מדינה או לא והסקנו שכן. דנו גם בדין מקדמה ששולמה למשכיר על ידי השוכר, ואת פסיקת הגאון הרב חיים דרוקמן שליט"א שבעל האולם צריך להחזיר את המקדמה אם ניתנה לו הודעה בזמן סביר ע"י המשפחה וכעת הגיע הזמן לפסיקת ההלכה.

פסיקת הלכה

ראינו לנכון להגיע לפסק שהאיסור לפתוח אולמות שגזרה הממשלה הוא מכת מדינה ופוגע במשכיר בלבד ולא מאפשר לו לקיים את החוזה, ואין הבדל האם זו סיבה חיצונית שגרמה לו להפר את החוזה או סיבה בגוף הדבר ולכן השוכר פטור מלשלם ואף זכאי חזרה למקדמה.

¹⁵ שם

¹⁶ שו"ע חושן משפט סימן שלד סעיף א - וה"ה באחד שהיה משכיר בית לחבירו ונתהוה שינוי אויר בר מינן שצריכים הכל לברוח, נראה פשוט שההפסד של בעל הבית, חדא דזה הוה מכת מדינה דאי אפשר לדור בבתים שבעיר, ואין לומר דהא בבית גופא ליתא שום מכה.

¹⁷ שו"ע חושן משפט סימן שלד סעיף ב

¹⁸ הלכות שכירות סימן ז

¹⁹ שו"ע חושן משפט סימן שיב סעיף יז

²⁰ שם

²¹ תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עח עמוד א ד"ה חייב (החייב השני ולא הראשון)

יש לציין שאולי במקרה שלנו אין דין של שוכר ומשכיר אלא בנותן שירות ומקבל שירות ואז כל שכן שכך הוא הדין שהשוכר לא חייב לשלם למשכיר וזכאי לקבל חזרה את המקדמה (מכיוון שהוא לא קיבל שירות ועל דעת כן נתנה המקדמה, ממילא העסקה בטלה והוא מקבל חזרה את המקדמה).

נ.ב יש בידי מאמר יותר כולל ומקיף עם היקף יותר גדול של ראשונים ואחרונים בסוגיה זו. עקב חוקי ההגשה ניסיתי יותר לתמצת אותם ולהביא רק את עיקרי הדברים לפרטים התקשרו: אברהם - 0587500734.